

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-3.12>

А. М. Чорна, доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового забезпечення
господарської діяльності факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Метою статті є визначити сутність поняття адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування. Зокрема, у статті на основі аналізу наукових поглядів учених, узагальнюються теоретичні підходи щодо таких понять, як: «забезпечення», «правове забезпечення» та «адміністративно-правове забезпечення». Встановлено, що забезпечувати означає створювати відповідні необхідні умови, і відповідно до того, в якій сфері здійснюється забезпечення, може йтися про фінансове забезпечення, соціальне забезпечення, правове забезпечення тощо. Обґрунтовано, що правове забезпечення створює те економіко-правове середовище, в якому діє підприємець, гарантуючи йому державний захист права власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну і законну конкуренцію, державну підтримку. Зазначено, що одним із основних видів правового забезпечення є адміністративно-правове забезпечення. З'ясовано, що під адміністративно-правовим забезпеченням підприємницької діяльності слід розуміти особливий вид регулюючого впливу на суспільні правовідносини щодо виникнення, здійснення діяльності та припинення існування суб'єктів підприємницької діяльності з метою їх упорядкування за допомогою спеціальних інструментів і засобів, що визначено в нормах адміністративного права України. Наголошено, що загальними рисами адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності є такі: державно-владний характер; поєднання нормативного та індивідуально-правового регулювання; комплексний метод регулювання з превалювання імперативного методу; впорядкування, закріплення, охорона та розвиток відповідних відносин; спрямованість на забезпечення нормального функціонування державного механізму, громадських інтересів і прав громадян. Узагальнено, що під адміністративно-правовим забезпеченням прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування слід розуміти сукупність встановлених нормами адміністративного права засобів, за допомогою яких убачається можливим забезпечити ефективну реалізацію суб'єктами підприємництва своїх законних прав та інтересів, а також врегулювати правовідносини, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності та органами Державної податкової служби України, що виникають із приводу справляння податків і зборів.

Ключові слова: забезпечення, правове забезпечення, адміністративно-правове забезпечення, права, суб'єкт підприємництва, сфера оподаткування.

A. M. Chorna. On determination of the concept of administrative and legal enforcement of rights of the subjects of economic activity in the area of taxation

The purpose of the article is to define the essence of the concept of administrative and legal support of the rights of business entities in the field of taxation. Thus, the article, based on the analysis of scientific views of scientists, summarizes the theoretical approaches to such concepts as: "provision", "legal support" and "administrative and legal support". It is established that to provide means to create appropriate necessary conditions and in accordance with the sphere in which the provision is made, it can be a question of financial security, social security, legal security, etc. It is substantiated that legal support creates the economic and legal environment in which the entrepreneur operates, guaranteeing him state protection of property rights, equality of rights and freedom of entrepreneurial activity, free and legal competition, state support. It is noted that one of the main types of legal support is administrative and legal support. It was found that the administrative and legal support of entrepreneurial activity should be understood as a special type of regulatory influence on public relations regarding the emergence, implementation and termination of business entities in order to streamline them with special tools and tools defined in administrative norms. rights of Ukraine. It is emphasized that the general features of administrative and legal support of the rights of business entities are: state power; combination of normative and individual legal regulation; complex method of regulation on the prevalence of the imperative method; streamlining, consolidating, protecting and developing relevant relations; focus on ensuring the proper functioning of the state mechanism, public interests and rights of citizens. In general, the administrative and legal support of the rights of business entities in the field of taxation should be understood as a set of administrative law means by which it is possible to ensure the effective implementation of business entities of their legal rights and interests, as well as to regulate legal relations. arise between business entities and bodies of the State Tax Service of Ukraine, arising in connection with the collection of taxes and fees.

Key words: support, legal support, administrative and legal support, rights, business entity, taxation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки наша держава намагається створити цілісну програму соціально-економічного розвитку, реформувати економіку, забезпечити необхідні механізми господарювання, відповідну фінансово-бюджетну, кредитну та грошову системи [1, с. 183]. В Україні створено податкову систему, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства [2]. Сучасні демократичні стандарти європейських країн відіграють провідну роль у трансформації правової системи України. Вітчизняні правознавці спрямовують свої зусилля на правове забезпечення комплексної адміністративної реформи та переосмислення концептуальних положень адміністративно-правової доктрини нашої держави на основі загальноприйнятих демократичних принципів. Але для того щоб провести необхідні зміни держава потребує значних грошових коштів, що досягається за допомогою ефективної податкової політики. Податки належать до фундаментальних підвалин людської цивілізації. Їх виникнення та функціонування в людському суспільстві дозволило зберегти державність окремих націй, їх культуру та забезпечити соціальний прогрес і суспільний добробут. Науково обгрунтовані управлінські рішення, які приймаються у сфері оподаткування, завжди будуть забезпечувати фінансову стабільність держави та сприяти соціально-економічному розвитку. Невміле використання податкових інструментів призводить до розладу економіки і зубожіння народу [3]. Тож податкова система має бути адаптованою до соціально-економічних і морально-правових умов суспільства. Наявність розбіжностей між податковою концепцією, соціально-економічною моделлю і системою державного управління у країні матиме вагомий негативний наслідок як для самої держави, так і для платників податків, яких вона обслуговує [4, с. 245]. Тому і сьогодні не втрачає актуальності проблема наукового забезпечення раціональної організації процесу оподаткування та її постійного вдосконалення відповідно до розвитку суспільства, для вирішення якої необхідно розв'язати низку важливих питань у тому числі сфері адміністративно-правового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясуванню сутності та значення адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування частково приділялась увага у наукових роботах таких учених, як: В.П. Хомутенко, І.С. Луценко, А.В. Хомутенко, О.Г. Волкова, З.С. Варналія, В.М. Кампо, О.В. Гарагонича, В.І. Коростей, Т.А. Єфанова, Г.М. Білецької та інших. Проте розгляд зазначеної проблематики потребує подальшого, більш поглибленого дослідження.

Метою статті є визначити сутність поняття адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження слід відзначити, що семантично «забезпечити» або «забезпечувати» у філології розглядається у трьох значеннях: 1) постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах. Надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; 2) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; 3) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [5, с. 345]. В аспекті соціології забезпечення – це система суспільних відносин, які утворюються при задоволенні з централізованих суспільних фондів споживання, створюваних державою за рахунок суспільства, життєвих потреб громадян через індивідуальну форму розподілу замість оплати праці, натомість неї або в додаток до неї у випадках, встановлених державою, з урахуванням індивідуального трудового внеску громадян та соціального фактору [6, с. 9]. В.Ш. Шайхатдинов зазначає, що соціальне забезпечення – це сукупність суспільних відносин, що виникають при задоволенні із суспільних фондів споживання, які утворюються державою за рахунок суспільства, особистих матеріальних потреб його членів у індивідуальній формі замість оплати за працю або як доповнення до неї у випадках, передбачених державою [7, с. 11].

В юридичній науці є різні підходи до визначення поняття забезпечення. Наприклад, К.Б. Толкачев та А.Г. Хабібুলін розглядають термін «забезпечення», по-перше, як діяльність державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян по здійсненню своїх функцій, компетенції, обов'язків з метою створення оптимальних умов для суворої і неухильної реалізації правових приписів і правомірного здійснення прав і свобод громадян; по-друге, як підсумок, результат цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових приписів, прав і свобод громадян [8, с. 84]. У вузькому розумінні забезпечення – це система заходів, покликаних зробити можливим, дійсним і безумовним використання науково-технічного потенціалу [9, с. 16]. Забезпечення – це саме процес, динамічна категорія, а самі по собі умови є статичними, вони змінюються лише під впливом зовнішніх чинників [10]. Є й інша позиція: «забезпечення» – це тривалий процес, який має сталий характер і не залежить від тимчасових життєвих ускладнень [11, с. 51]. Тобто забезпечувати означає створювати відповідні необхідні умови і відповідно до того в якій сфері здійснюється забезпечення мова може йти про фінансове забезпечення, соціальне забезпечення, правове забезпечення, тощо.

З юридичної точки зору, правове забезпечення – це система впорядкованих законодавчих актів, постанов, указів та інших правових актів органів державної влади та управління, наділених повноваженнями у певній сфері діяльності [12]. Ю.О. Тихомиров правове забезпечення розглядає як самостійний вид забезпечення управління, взаємодіючий з іншими, що виражає його загальнозначущий соціальний і організаційний

прояв [13, с. 56]. М.М. Бурбика доводить, що правове забезпечення представляє собою систему законодавчо встановлених правових гарантій, а також діяльності уповноважених на те органів, посадових осіб по їх реалізації [14, с. 179].

Є й інша позиція, зокрема, О.Ф. Скакун зазначає, що правове забезпечення – це встановлення правових норм та підпорядкування останнім відповідних суспільних відносин шляхом спрямування поведінки їх учасників [15, с. 36]. Якщо поглянути з іншого боку, продовжує вчена, наприклад, з точки зору трудового законодавства, правове забезпечення полягає у використанні засобів і форм юридичного впливу на персонал з метою досягнення ефективної діяльності готелю. Основні завдання правового забезпечення [15, с. 36]: правове регулювання трудових відносин, що складаються між роботодавцем і найманим робітником; захист прав і законних інтересів працівників, що випливають із трудових відносин; дотримання, виконання і застосування норм діючого законодавства у сфері праці, трудових відносин; розробка і затвердження локальних нормативних актів організаційного, організаційно-розпорядницького та економічного характеру; підготовка пропозицій про зміну діючих або скасування застарілих і тих, що фактично втратили силу, нормативних актів, виданих у готелі з трудових та кадрових питань [15, с. 36].

Не можна не вказати точку зору О.Є. Костюченко, який характеризує ключові ознаки правового забезпечення пише: «якщо виключити норми права, які утворюють правові умови реалізації прав і свобод, то відповідно забезпечення втратить нормативність й перестане бути правовим, у разі виключення засобів реалізації прав і свобод закріплені норми права втратять свою дієвість, відсутність гарантій нівелює обов'язок держави створити умови користування правами і свободами, виключення охорони унеможливує попередження порушень прав і свобод, відсутність захисту зробить неможливим відновлення порушених прав [16, с. 15]. Виключення з необхідних ознак безперервної діяльності суб'єктів права, слушно відмічає автор, загалом робить неможливим весь процес забезпечення, починаючи від створення правових умов реалізації прав і свобод і завершуючи охороною цих прав і свобод, а у крайньому випадку і захистом порушених прав. Отже, підсумовує О.Є. Костюченко, правове забезпечення – це безперервна діяльність суб'єктів права, в межах їх компетенції, зі створення правових умов, усіма правовими засобами щодо закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб та їх груп» [16, с. 15].

Отже, під правовим забезпеченням підприємницької діяльності слід розуміти комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України, законодавчих, нормативно-правових актах і актах індивідуального характеру, які встановлюють правила поведінки суб'єктів підприємництва при здійсненні ними відповідної діяльності, а також визначають міру відповідальності за порушення цих правил [17, с. 47]. Зміст правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво та утворення дійової системи державних гарантій щодо підтримки і сприяння підприємницької діяльності [18]. Із зазначеного вище слідує, що правове забезпечення створює те економіко-правове середовище в якому діє підприємець, гарантуючи йому державний захист права власності, рівність прав і свободу підприємницької діяльності, вільну і законну конкуренцію, державну підтримку. Одним із основних видів правового забезпечення є адміністративно-правове забезпечення.

Варто зазначити, що незважаючи на те, що в юридичній літературі поняття «адміністративно-правового забезпечення» досить активно використовується науковцями, однак дослідження вказаного терміна мали досить фрагментарний характер.

Так, А.Л. Борко, пропонує визначити вказаний термін як цілеспрямоване здійснення уповноваженими суб'єктами з метою забезпечення нормального функціонування судової системи України, суспільних інтересів і реальності прав громадян за допомоги адміністративно-правових норм та актів індивідуальної дії впорядкування, закріплення, охорони і розвитку організаційно-управлінських та інших відносин у сфері організації та діяльності судової системи України. Відповідно можна вирізнити такі його загальні риси: державно-владний характер; поєднання нормативного та індивідуально-правового регулювання; комплексний метод регулювання з превалювання імперативного методу; впорядкування, закріплення, охорона та розвиток відповідних відносин; спрямованість на забезпечення нормального функціонування державного механізму, громадських інтересів і прав громадян [19, с. 75].

В.О. Черниш визначає адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю розвідувальних органів України як сукупність визначених адміністративно-правовими нормами засобів, способів, методів і гарантій та організаційних чинників, спрямованих на створення достатніх умов для ефективного контролю за діяльністю розвідувальних органів України, з урахуванням її специфіки, пов'язаної із здійсненням ними гласних і негласних розвідувальних та контррозвідувальних заходів [20, с. 26].

Т.Г. Корж-Ікаєва робить висновок, що адміністративно-правове забезпечення – це сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на створення відповідних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту й відновлення порушених прав і свобод неповнолітніх. Головними його ознаками є: 1) сукупність адміністративно-правових заходів і засобів; 2) система гарантій; 3) відповідні умови реалізації, їх охорона, захист та відновлення; 4) регулювання переважно нормами адміністративного і конституційного права [21, с. 132].

Т.О. Білозерська під адміністративно-правовим забезпеченням співробітництва України з ЄС розуміє сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких відбуваються процеси інтеграції України до ЄС та налагодження якісно нового рівня співробітництва України з ЄС у пріоритетних сферах, що розроблюються та реалізуються в результаті здійснення органами державної влади (серед них, у першу чергу, органами виконавчої влади) покладених на них обов'язків [22, с. 59–60].

І.Я. Хитра вважає, що адміністративно-правове забезпечення – це здійснення органами влади правових, організаційно-технічних та інших комплексних заходів, спрямованих на регулювання відносин при встановленні структури, функцій банківської системи і банківської діяльності, регламентації здійснення основних банківських операцій, взаємовідносин з клієнтами та партнерами за допомогою юридичних норм [23, с. 6–7]. На переконання І.О. Іерусалімової «адміністративно-правове забезпечення» прав і свобод людини та громадянина представляє собою повноту регулювання з допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі їхньої реалізації, а також надання з допомогою цих норм відповідних гарантій, які разом із іншими правовими та не правовими гарантіями створюють стійку систему можливостей користування правовими цінностями в державі [24, с. 84]. Особливої уваги заслуговує позиція О.В. Гуміна та Є.В. Пряхіна, які зазначають, що адміністративно-правове забезпечення варто розглядати у широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні воно являє собою упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини буде вестися мова [25, с. 49].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, під адміністративно-правовим забезпеченням підприємницької діяльності слід розуміти особливий вид регулюючого впливу на суспільні правовідносини щодо виникнення, здійснення діяльності та припинення існування суб'єктів підприємницької діяльності з метою їх упорядкування за допомогою спеціальних інструментів та засобів, що визначені у нормах адміністративного права України.

У свою чергу, під адміністративно-правовим забезпеченням прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування слід розуміти сукупність встановлених нормами адміністративного права засобів, за допомогою яких вбачається можливим забезпечити ефективну реалізацію суб'єктами підприємництва своїх законних прав та інтересів, а також врегулювати правовідносини, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності та органами Державної податкової служби України, що виникають з приводу справляння податків і зборів.

Список використаних джерел:

1. Державне управління в Україні : навч. посібник / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В.Б. Авер'янова. Київ, 1999. 266 с.
2. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії : монографія / Білецька Г.М., Кармаліта М.В. Куц М.О. та інші. К.: Алерта, 2012. 222 с.
3. Тихомиров Ю.А. Курс адміністративного права и процесса. М.осква : Юринформ-центр, 1998. 798 с.
4. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : монографія / за заг. ред. В.В. Галунька. Херсон : Херсонська друкарня, 2010. 378 с.
5. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
6. Шайхатдинов В.Ш. Теоретические проблемы советского права социального обеспечения. Свердловск : Издат. Уральского ун-та, 1986, 156 с.
7. Шайхатдинов В.Ш. Теория социального обеспечения: юридический анализ. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1982. 156 с.
8. Толкачев К.Б., Хабибулин А.Г. Основы правового положения личности. Конституционное право России. Уфа, 1993. С. 83–90.
9. Іерусалімов І.О. Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 1998. 149 с.
10. Мале підприємництво України: процес розвитку / О. Бей, С. Береславський, В. Биковець та ін. Київ : [б. в.], 2001. 253 с.
11. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. 3-є вид., випр. та доп. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2000. 587 с.
12. Варналій З.С. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика : монографія / З.С. Варналій, В.М. Кампо, І.І. Мазур та ін. Київ : Знання України, 2005. 380 с.
13. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс : полный курс. Москва : Юринформцентр, 2001. 652 с.
14. Бурбика М.М. Робота з персоналом в органах прокуратури України: організаційно-правові питання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2007. 191 с.

15. Скакун О.Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум, 2000. 380 с.
16. Костюченко О.Є. Визначення поняття «правове забезпечення». *Науковий вісник Національного університету Державної податкової служби України*. 2015. № 1 (68). С. 11–16.
17. Ямкова І.М. Напрями вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності. *Горлівський регіональний інститут Університету «Україна»* 2013. С. 47–51
18. Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави : монографія / В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко. Київ : КНЕУ, 2006. 702 с.
19. Борко А.Л. Поняття і основні риси адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 71–77.
20. Черниш В.О. Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю розвідувальних органів України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. Київ, 2016. 207 с.
21. Корж-Ікаєва Т.Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 219 с.
22. Білозерська Т.О. Адміністративно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 285 с.
23. Хитра І.Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 17 с.
24. Іерусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.
25. Гумін О.В., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50.